

УДК 006; 614.8; 331.46: 502. 34/.37

Н.В. Корепанова, О.В. Невінчаний, С.С. Замислов, Н.О. Куземська

УНОРМУВАННЯ ТЕРМІНІВ І ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТЬ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Наведено результати аналізу загального стану термінологічного забезпечення у сфері цивільного захисту та визначено напрямки подальшого розвитку термінологічної бази

Ключові слова: безпека у надзвичайних ситуаціях, національний стандарт, терміни, термінологічна система, цивільний захист.

N. Korepanova, O. Nevinchany, S. Zamyslov, N. Kuzemska

STANDARDIZATION OF THE TERMS AND DEFINITIONS OF THE UNIFIED STATE SYSTEM OF CIVIL PROTECTION

Results of an analysis of the general state of the terminological support in the sphere of civil protection are rendered and some ways for further development of the terminological base are identified.

Keywords: test results, homogeneity, statistical criteria, proficiency, and fire safety.

Основою будь-якої фахової мови є терміни, які мають однозначно й чітко позначати певне поняття в конкретній сфері.

Унаслідок проведеного аналізу законодавчих, нормативно-правових актів і національних стандартів виявлено, що до термінологічної системи основних понять сфери цивільного захисту станом на сьогоднішній день відносять близько 3000 термінів. Разом з тим, приналежність термінологічної системи до різних сфер державного управління призвела до дублювання та неоднозначного визначення основних понять.

Мета роботи – аналіз термінологічної системи у сфері цивільного захисту та розроблення пропозицій щодо її удосконалення.

Багато основних термінів повторено в різних нормативно-правових актах, національних стандартах тощо, але часто вони мають різне визначення понять, зокрема терміни *надзвичайна ситуація, аварійно-рятувальна служба, об'єкт підвищеної небезпеки, ліквідація надзвичайної ситуації, катастрофа, сили і засоби єдиної державної системи, уражаючий чинник* тощо.

Наприклад, визначення терміна *об'єкт підвищеної небезпеки* в Законі України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [1] таке: «Об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону, є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.»

У Законі України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [2] визначення зазначеного вище терміна інше: «Об'єкт, який згідно з законом вважається таким, на якому є реальна загроза виникнення аварії та/або надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.»

Різні визначення до одного терміна в межах конкретної системи термінів свідчать про те, що автори (розробники) цих нормативних актів не дотримувалися однієї з основних

вимог до терміна – однозначної відповідності терміна поняттю [3, с. 14; 4, с. 209–210; 5, с. 215–216]. Також у цих визначеннях не дотримано мовної правильності:

а) українській мові не притаманні пасивні конструкції з дієсловами на –ся [3, с. 22; 4, с. 415–418; 5, с. 374–376]; через це неправильно написано «об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин...», або «об'єкт, який згідно з законом вважається таким...», а потрібно «об'єкт, на якому використовують, виготовляють, переробляють, зберігають або транспортують одну чи кілька небезпечних речовин...» і «об'єкт, який згідно з законом вважають таким...»

б) українській мові властива милозвучність, тобто потрібно усувати збіг голосних і приголосних звуків [4, с. 63–64; 5, с. 145–147; 6, с. 16–19], то замість висловів «одна або кілька», «речовин чи категорій», «дорівнює або перевищує» доречніше було б «одна чи кілька», «речовин або категорій», «дорівнює чи перевищує».

Аналіз розбіжностей термінів та понять сфери цивільного захисту у законодавчих та підзаконних актах України свідчить про те, що відсутні єдині підходи тлумачення термінів, що призводить до складнощів у розумінні проблемних питань, до логічної помилки в їх усвідомленні і подальшому застосуванні.

Усунення суперечностей в законодавстві з питань цивільного захисту та врегулювання зазначеної проблеми на цей час актуально.

У 2000 році розпочато роботу з упорядкування нормотворчої діяльності та надання їй планового характеру, підвищення якості нормативних документів.

Наказом МНС України від 24.01.2000 р. № 19 було схвалено Основні засади нормативно-правової діяльності, затверджено План розроблення нормативно-правових актів і затверджено Перспективний план розроблення державних стандартів України "Безпека у надзвичайних ситуаціях" (далі – План). Уже тоді Планом було передбачено розроблення 131 стандарт.

У 1999-2000 роках МНС України разом з державним малим підприємством «Екоінформ» Національної Академії наук України розроблено Державні стандарти України на терміни та визначення понять:

ДСТУ 3891-2000 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять» [7]. В стандарті унормовано 69 термінів та визначень стосовно безпеки у надзвичайних ситуаціях.

ДСТУ 3970-2000 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Надзвичайні ситуації на акваторіях. Терміни та визначення» [8]. В стандарті внормовано 31 термін та визначень стосовно безпеки у надзвичайних ситуаціях на акваторіях та аварій морських (річкових) об'єктів.

ДСТУ 3994-2000 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Надзвичайні ситуації природні. Чинники фізичного походження. Терміни та визначення» [9]. В стандарті внормовано 92 термінів та визначень стосовно безпеки у природних надзвичайних ситуаціях фізичного походження: небезпечних геологічних процесів і явищ, небезпечних гідрологічних та метеорологічних явищ;

У подальшому, починаючи з 2003 року, започатковано новий напрям роботи з розроблення комплексу стандартів щодо безпеки у надзвичайних ситуаціях, згідно з Програмою робіт зі стандартизації у сфері цивільного захисту.

Починаючи з 2003 року розроблено 21 національний стандарт і п'ять стандартів МНС України. З них прийнято вісім національних стандартів та п'ять стандартів МНС України (СОУ). 11 стандартів перебувають на розгляді в Державному підприємстві «Український науково-дослідний центр стандартизації, сертифікації та якості» (далі – ДП «УкрНДНЦ») та Мінекономрозвитку України.

У 2008 році надано чинність стандарту ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять» [10], у якому наведено 69 українських термінів і визначень позначених ними основних понять

стосовно техногенних надзвичайних ситуацій. У стандарті встановлено терміни: *техногенна надзвичайна ситуація, уражальний чинник джерела техногенної надзвичайної ситуації, аварія, катастрофа, радіаційна аварія, радіоактивне забруднення, небезпечна хімічна речовина, радіаційний контроль, дозиметричний контроль* та інші системно пов'язані терміни.

На цей час перебувають на прийнятті в Мінекономрозвитку проекти національних стандартів: «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Моніторинг. Терміни та визначення основних понять» [11], «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Медико-біологічні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять» [12].

У проекті ДСТУ [11] унормовано 21 український термін і визначення позначених ними основних понять стосовно моніторингу довкілля та джерел надзвичайних ситуацій. У стандарті встановлено термін *моніторинг джерел надзвичайних ситуацій*, визначення якого – Система спостереження за об'єктами, які можуть бути джерелами надзвичайних ситуацій, що має на меті виявлення небезпеки, збирання, узагальнення та аналізування оперативної інформації стосовно стану об'єктів моніторингу та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій щодо проведення заходів стосовно запобігання надзвичайним ситуаціям та їх ліквідування.

Між усіма термінами стандарту є системний зв'язок *моніторинг, моніторинг довкілля, моніторинг кризового стану довкілля, моніторинг джерел надзвичайних ситуацій, об'єкт моніторингу, прогнозування надзвичайних ситуацій, моніторинг небезпечних природних явищ і процесів, моніторинг потенційно-небезпечних об'єктів*;

У проекті ДСТУ [12] встановлено 74 українських термінів та визначення позначених ними основних понять стосовно медико-біологічних надзвичайних ситуацій, які внесені в підгрупу 20700 "Медико-біологічні надзвичайні ситуації" в новому Національному класифікаторі надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 [13]. У стандарті встановлено терміни *медико-біологічна надзвичайна ситуація, збудник інфекційної хвороби, біологічні патогенні агенти, інфекційна хвороба, носій збудника інфекційної хвороби, карантин, епідемія, епізоотія, епіфітотія* та інші системно пов'язані терміни.

У 2011 році розроблено проект національного стандарту ДСТУ 3891:200_ «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять» (перегляд ДСТУ 3891-99) [14]. На сьогодні остаточну редакцію проекту стандарту розглянуто й погоджено в ДП УкрНДНЦ і подано до Мінекономрозвитку.

Під час проведення науково-дослідної роботи з розроблення стандарту, було переглянуто систему термінів і визначень основних понять стосовно безпеки в надзвичайних ситуаціях з огляду на розпочату роботу щодо кодифікації законодавства України у сфері цивільного захисту:

- додано іншомовні терміни відповідники, вилучено визначення російських термінів відповідників;
- вилучено терміни та визначення, що дублюють або суперечать вимогам чинних нормативних документів і прийнято ті, які відповідають основним вимогам до термінів, згідно з ДСТУ 3966 [3];
- терміни та їхні визначення приведено у відповідність до термінології чинного законодавства.

В проекті визначено 66 термінів та їх визначень, більшість з яких було узгоджено з проектом Кодексу цивільного захисту України [15].

У проекті ДСТУ 3891 [14] унормовано нові терміни: *небезпечна подія, убезпечення населення в надзвичайній ситуації, класифікація надзвичайних ситуацій, постраждалих у надзвичайній ситуації, сили цивільного захисту, Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, ліквідація надзвичайної ситуації, ліквідування надзвичайної ситуації, спеціальне оброблення*

Звертає на себе увагу той факт, що у чинному законодавстві чимало скалькованих термінів. Так у Законі України «Про правові засади цивільного захисту» [16], вжито вислів

забезпечення безпеки. Російською мовою це *обеспечение безопасности*. Невдалий прямий переклад є неприйнятним для української мови. Запозичений термін потрібно змінювати за законами української мови. У Тлумачному словнику української мови *забезпечувати* – створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати. Захищати кого-що-небудь від небезпеки (*забезпечити захист населення*) [17, т. III, с. 18]. В українській мові вживають термін *убезпечувати* – захищати, охороняти від чого-небудь, запобігати якійсь небезпеці [17, т. X, с. 351; 17, с.1491].

У проекті ДСТУ 3891 [14] термін *убезпечення населення у надзвичайній ситуації* (рос. *обеспечение безопасности населения в чрезвычайных ситуациях*) визначено так: Дотримання правових норм, виконання вимог і правил, а також упровадження комплексу організаційних, технічних і спеціальних заходів для захисту населення в надзвичайній ситуації.

У багатьох чинних законах некоректно подано терміни та визначення процесових понять. Це відбувається через вплив російської мови. Адже російським дієсловом *изменяет* і *изменит* (недоконаного виду й доконаного) відповідає один іменник *изменение*, дієсловом *разрабатывают* і *разрабатывают* – *разработка*; *рассчитывают* і *рассчитывают* – *расчет*, *оценивают* і *оценивают* – *оценка*. А українська мова, на відміну від російської, має властивість не тільки в дієсловах, а й у віддієслівних іменниках розрізняти назви незавершеного й завершеного процесів, а також їхніх наслідків. Тому в українській мові, залежно від контексту, пишемо замість російського *изменение* – *змінювання, змінення, зміна*; замість *разработка* – *розробляння, розроблювання, розроблення, розробка*; замість *расчет* – *розраховування, розрахування, розрахунок*; замість *оценка* – *оцінювання, оцінення, оцінка*.

Про потребу розрізняти терміни, що позначають процеси та їхні наслідки пишуть і науковці України [3, с. 14; 4, с. 407–415; 19, с. 29–30; 20, с.61-71; 21, с.83-251; 22, с. 22-23; 23, с. 246-259] і навіть російські [24, с. 161]. Зважаючи на властивість української мови розрізняють іменники, що позначають незавершений і завершений процес, а також наслідок цього процесу, в національних стандартах, залежно від контексту пишемо *ліквідування й ліквідація; локалізування й локалізація; евакуювання й евакуація* тощо.

Відповідно подаємо визначення термінів *ліквідування й ліквідація* у проекті ДСТУ 3891:

ліквідування надзвичайної ситуації та її наслідків – Проведення в зоні надзвичайної ситуації та прилеглих районах силами й засобами єдиної державної системи цивільного захисту комплексу аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, спрямованих на припинення дії небезпечних чинників, що виникають у разі небезпечної події, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також підтримування життєзабезпечення населення.

ліквідація надзвичайної ситуації та її наслідків – Остаточне припинення дії уражального чинника надзвичайної ситуації, локалізація зони надзвичайної ситуації та повне усунення негативних наслідків, спричинених небезпечною подією.

Логічним продовженням робіт зі стандартизації у сфері цивільного захисту стала кодифікація законодавства України у сфері цивільного захисту.

Головна мета такої роботи – усунути суперечності, що мають місце в законодавстві у сфері цивільного захисту, його уніфікувати, упорядкувати та зісистематизувати термінологію єдиної державної системи цивільного захисту.

Під час підготовки до прийняття Верховною Радою України проекту Кодексу цивільного захисту України від суб'єктів законодавчої ініціативи надійшло понад 300 пропозицій, зокрема й до термінології. З урахуванням надісланих пропозицій у Кодексі переглянуто систему термінів і визначень основних понять стосовно безпеки в надзвичайних ситуаціях, основні з них, які унормовано в проекті ДСТУ 3891[14]: *надзвичайна ситуація, аварійно-рятувальна служба цивільний захист, єдина державна система цивільного захисту, аварійно-рятувальна служба Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, аварійно-рятувальне формування, сили цивільного захисту, реагування на надзвичайні ситуації, аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, відновлювальні роботи*, та інші.

В Кодексі встановлено кардинально нове поняття і сутність терміна *цивільний захист*. Так, у Законі України «Про правові засади цивільного захисту» та чинному ДСТУ 3891 [7] наведено, що *цивільний захист* – це система (комплекс) заходів, які здійснюються органами виконавчої влади. Разом з тим положення статті 16 та 17 Конституції України [25] визначають таке: забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є обов'язком держави, а захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими **функціями держави**. Тому в Кодексі *цивільний захист* – це не система, а саме функція держави, оскільки кожен громадянин України має право на захист свого життя і здоров'я у випадку НС та на вимогу гарантій забезпечення реалізації цього права від органів державної влади та суб'єктів господарювання.

Порівняння деяких термінів та визначень їх понять в ДСТУ 3891-99, Кодексі цивільного захисту України та проекті ДСТУ 3891:201_ наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняння деяких термінів та визначень їх понять за [7,14,15]

Термін	Визначення поняття		
	ДСТУ 3891-99	Кодекс цивільного захисту України	Пр ДСТУ 3891:201_
надзвичайна ситуація	Порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншими чинниками, що призвели (можуть призвести) до загибелі людей, тварин і рослин, значних матеріальних збитків та (або) завдати шкоди довкіллю Примітка. Надзвичайна ситуація залежно від джерела небезпеки може бути природна, техногенна, соціально-політична, воєнна; залежно від масштабу, загальнодержавна, регіональна, місцева й об'єктова	Обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю і здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності	Обстановка на окремій території чи об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності людей, спричинена небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози для життя та здоров'я населення, великої кількості загиблих і постраждалих, заподіяння значних матеріальних збитків а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, ведення там господарської діяльності
цивільний захист	Система заходів, які реалізуються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності), добровільними формуваннями, що	Функція держави, спрямована на захист населення, території, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у	Функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій задля запобігання, ліквідування надзвичайних ситуацій та їх наслідків та надання допомоги постраждалим у

Продовження таблиці 1

	забезпечують розробку та дотримання правових норм, міжнародних, державних відомчих вимог і правил, а також виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідеміологічних та інших заходів щодо запобігання та ліквідування надзвичайних ситуацій, спрямованих на захист населення, тварин, рослин, об'єктів економіки і довкілля	мирний час та в особливий період	мирний час та в особливий період
сили цивільного захисту	сили і засоби ЄДСНС Військові, спеціальні та спеціалізовані цивільні підрозділи з їх оснащенням, наглядові органи та інформаційні бази підсистеми ЄДС НС, призначені або залучені до виконання завдань щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації	Аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій	Спеціально підготовлені та оснащені спеціалізовані підрозділи, формування, служби та підприємства, які забезпечують виконання заходів щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації та ліквідування їх наслідків
засоби цивільного захисту		Протипожежна, аварійно-рятувальна та інша спеціальна техніка, обладнання, механізми, прилади, інструменти, вироби медичного призначення, лікарські засоби, засоби колективного та індивідуального захисту, які призначені та використовуються під час виконання завдань цивільного захисту	Протипожежна, рятувальна та інша спеціальна техніка, обладнання, механізми, прилади, інструменти, вироби медичного призначення, засоби колективного та індивідуального захисту, які призначені та використовуються під час виконання завдань цивільного захисту

Як видно з таблиці 1 визначення понять у Кодексі та проекті ДСТУ 3891 значною мірою відрізняються від визначень у ДСТУ 3891-99. Вони впорядковані, уніфіковані та систематизовані. Визначення понять у Кодексі та проекті ДСТУ 3891 відрізняються, зважаючи на вимоги національної стандартизації, зокрема, надавати у визначенні поняття терміни інших понять, а не їхні визначення.

ВИСНОВКИ

1. До термінологічної бази сфери цивільного захисту входить приблизно 3000 термінів та визначень понять, при цьому багато з них не узгоджені між собою, що призводить до суперечностей і складнощів у їх застосуванні.

2. На підставі проведених досліджень розроблено шість національних стандартів на терміни та визначення основних понять комплексу «Безпека у надзвичайних ситуаціях», які унормовують 422 терміни та визначень понять, що дає змогу забезпечувати однозначною термінологією державні соціально-економічні та науково-технічні програми, законодавство України у сфері цивільного захисту, сприяти підвищенню рівня загальної і фахової освіти в Україні, удосконалювати подальший розвиток української науково-технічної мови.

3. Роботу щодо внормування термінів і визначень понять сфери цивільного захисту буде продовжено, узгоджуючи спірні питання та долучаючи нові терміни, пов'язані зі змінами, які відбуваються у суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 № 2245-III за станом на 27.10.2010 /Відомості Верховної Ради України, 2001, №15, ст.73
2. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 08.06.2000 № 1809-III за станом 17.10.2008 / Відомості Верховної Ради України, 2000, №40, ст. 337
3. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять: ДСТУ 3966:2009. – [Чинний від 2010-07-01] – К. : Держспоживстандарт України, 2009 – 37 с. – (Національні стандарти України)
4. Грищенко А., Мацько Л., Тоцька Н., Уздиган І. Сучасна українська літературна мова /За ред. А. Грищенко – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа. 1997. – 493 с.
5. Ющук І. Українська мова: Підручник. – 4-те вид.- К.Ж Либідь, 2008. – 640 с.
6. Український правопис/ Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К. : Наукова думка, 2007. – 288 с.
7. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ 3891-99. – [Чинний від 2000-01-01] – К. : Держстандарт України, 1999 – 21 с. – (Державні стандарти України)
8. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Надзвичайні ситуації на акваторіях. Терміни та визначення: ДСТУ 3970-2000. – [Чинний від 2001-01-01] – К. : Держстандарт України, 2000 – 16 с. – (Державні стандарти України)
9. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Надзвичайні ситуації природні. Чинники фізичного походження. Терміни та визначення: ДСТУ 3994-2000. – [Чинний від 2001-07-01] – К. : Держстандарт України, 2001 – 20 с. – (Державні стандарти України)
10. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ 4933:20089. – [Чинний від 2008-07-01] – К. : Держспоживстандарт України, 2009 – 17 с. – (Національні стандарти України)
11. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Моніторинг. Терміни та визначення основних понять: пр ДСТУ XXX1:201_ (На розгляді)
12. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Медико-біологічні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ XXX2:201_ (На розгляді)
13. Класифікатор надзвичайних ситуацій: ДК 019:2010. – [Чинний від 2011-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2010 – 14 с. – (Національний класифікатор України).

14. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять: ДСТУ 3891:201_ (На розгляді)
15. Кодекс цивільного захисту України (прийнятий 02.10.2012 в другому читанні Верховною Радою України)
16. Закон України «Про правові засади цивільного захисту» від 24.06.2004 №1859-IV за станом 13.06.2012 / Відомості Верховної Ради України, 2004, №39, ст. 488
17. Словник української мови. В 11т. – К.; Наукова думка, 1970-1980
18. Великий тлумачний словник сучасної української лексики (з дод. і допов.) / Уклад. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь; Перун, 2005. – 1728 с.
19. Рицар Б., Микульчик Р. Типові помилки у проектах термінологічних стандартів // Стандартизація, сертифікація, якість: 2007, №4, с. 27–32.
20. Норми української науково-технічної мови. Тлумачний словник термінів з видавничої, поліграфічної та пакувальної справи / Таланчак П.М., Ярема С. Я., Коровайченко Ю. М., Ярема С. М., Моргун юк В. С. – К. – Львів: Ун-т «Україна», 2006.-.664 с.
21. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень / Гінзбург М.Д., Требульова І. О., Левіна С. Д., Корніловська І. М.; За ред.. Гінзбурга М. Д. – 2-ге вид., випр. і доп. – К: Центр навчальної літератури, 2007. – 672 с.
22. Симоненко Л. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології// Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. – Вип..VII / Відп. ред.. Л.О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2007. С.21 – 25.
23. Гінзбург М. Щодо подавання процесових понять у фахових текстах // «Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу» № 3 – К: НВП «Вид. «Наукова думка» НАН України, 2010. – С. 246 – 259.
24. Суперанская А., Подольская Н. и др. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: – УРСС, 2003, – 248 с.
25. Конституція України (Основний Закон України)
26. Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 №2408-III за станом від 30.07.2010 / Відомості Верховної Ради України, 2001, №31, ст.145

